

KATSAUS

Riku Savonen

Suomen ja Venäjän kulttuuriyhteistyö 2000-luvulla, esimerkkinä Suomalais-venäläinen kulttuurifoorumi 2000–2022

ABSTRAKTI / ABSTRACT

Venäjän hyökkäys Ukrainaan helmikuussa 2022 on lisännyt tarkastelua Suomen ja Venäjän väliseen yhteistyöhön 2000-luvulla. Suurin osa yhteistyöstä on päättynyt, keskeytynyt tai hiipunut nopeasti vuoden 2022 jälkeen. Kulttuuri oli aiemmin aktiivinen toimiala, jossa laajaa suomalais-venäläistä vuorovaikutusta on ollut ruobonjuuritasolta valtiontasolle asti. Katsauksessa esitellään tapausesimerkkinä Suomalais-venäläinen kulttuurifoorumi, joka kannusti kulttuurihankkeiden syntymiseen suomalaisten ja venäläisten toimijoiden välillä. Sen kautta avataan näkymiä jatkotutkimukselle, millaisia motiiveja kulttuuriyhteistyön tekemisen taustalla oli Suomessa ja Venäjällä oli. Voidaanko kulttuuriyhteistyön taustalla löytää agendoja, jotka voidaan tulkita pyrkimykseksi vaikuttaa toisen maan toimijoihin.

Kulttuuriyhteistyö, kulttuurivaihto, kulttuurifoorumi, Venäjä, kahdenvälisyys, kulttuurihankkeet, kulttuurivaikuttaminen

Riku Savonen, FM (Tampereen yliopisto 2009), pääaine Käännöstiede (venäjä), sivuaine Suomen ja yleinen historia; toiminnanjohtaja, Suomi–Venäjä-seura

Johdanto

Katsaus sai inspiraation toimittaja Anne Kuorsalon tekstistä ”Venäjän kulttuuri-imperialismi odottaa tutkimusta” Maanpuolustus-lehdessä syksyllä 2023. Kuorsalon mukaan kaivataan tutkimusta siitä, ”mikä osuus kulttuurivaikuttamisella lännessä on ollut Venäjän väärin ymmärtämisen lisääjänä”. Potentiaalisia esimerkkejä nostetaan eri aloilta, kuten kielestä, kulttuurista, urheilusta ja uskonnosta.¹ Venäjän hyökättyä Ukrainaan 24.2.2022 Venäjän suora tai epäsuora vaikuttaminen kulttuuriin kautta 2000-luvulla on alkanut kiinnostaa uudella tavalla.

Suomen ja Venäjän kulttuuriyhteistyöllä on pitkät, vähintään Neuvostoliiton aikaan ulottuvat juuret. Esimerkiksi Simo Mikkonen on tutkinut taidetta osana Neuvostoliiton kulttuuridiplomatiaa ja

pehmeitä vaikutuskeinoja. Toiminta ei ollut yksisuuntaista, vaan yhteistyöstä nähtiin koituvan hyötyjä Suomellekin. Kulttuurilla koettiin olleen merkitystä myös rautaesiripun murtumiseen johtaneissa tapahtumissa.² Yhteistyö on ollut jatkumo, joka vahvistettiin Suomen ja Venäjän valtiosopimuksella heti vuonna 1992.³

Venäjän kulttuurivaikuttamista 2000-luvulla on tutkittu esimerkiksi teoksessa Tuomas Forsbergin ja Sirke Mäkisen toimittamassa kirjassa *Russia's Cultural Statecraft (2021)*. Eri kirjoittajien artikkelit käsittelevät Venäjän vaikutuspyrkimyksiä muun muassa koulutuksen, kirjallisuuden, elokuvien, patsaiden, urheilun tai suur tapahtumien kautta.⁴ Pia Koivusen mukaan nyky-Venäjän innokkuus kansainvälisiä megatapahtumien järjestämiseen on uutta verrattuna Neuvostoaikaan, jolloin suhdetta ulkomaailmaan ja yllirajaiseen vuorovaikutukseen pyrittiin tiukasti kontrolloimaan.⁵ Neuvostoliiton ja Venäjän kulttuurivaikuttamisen tutkimukseen liittyvä terminologia on monipuolista ja osin päällekkäistäkin.⁶

Suomen ja Venäjän kahdenvälinen kulttuuriyhteistyö on ollut 2000-luvulla laajaa. Yksityisellä sektorilla oli festivaaliyhteistyötä ja esiintyjävaihtoa, kuten esimerkiksi Mikkelin Musiikkijuhlien ja Mariinski-teatterin orkesterin pitkäaikainen yhteistyö.⁷ Kuntien ja maakuntien tasolla kulttuurivaihtoa oli suoraan tai Kuntaliiton koordinoiman ystävyyskuntatoiminnan kautta. Vuonna 2015 kunnista 60 %:lla oli ystävyyskunta Venäjällä. Kulttuurivaihto sisälsi esimerkiksi tapaamisia, kulttuuriryhmien vierailuja, näyttelyjä, taideprojekteja sekä opiskelija- ja taiteilijavaihtoa.⁸ Valtion kulttuuriyhteistyötä koordinoi opetus- ja kulttuuriministeriö (OKM, 2010 asti opetusministeriö, OPM), jolla oli oma Taiteen ja kulttuurin Venäjä-ohjelma.⁹ Siitä on jaettu avustuksia kulttuuriyhteistyöhön viimeksi vuodelle 2022.¹⁰

Kansalaisjärjestöjen aktiivisuus piti yhteistyön laaja-alaisena. Pelkästään Suomi–Venäjä-seuralla (vuoteen 2019 nimi muodossa Suomi–Venäjä-Seura) oli 2000-luvulla suuri määrä suomalais-venäläisiä tapahtumia, kiertueita, elokuvayhteistyötä, näyttelyvaihtoa ja suomalais-ugrilaista toimintaa. Seura toteutti opetusministeriön aloitteesta Suomalais-venäläistä kulttuurifoorumia vuosina 2005–2022 ja toimi Suomen Pietarin-instituutin ylläpitäjänä vuosina 2018–2022. Seura keskeytti kaiken yhteistyön heti Venäjän hyökättyä Ukrainaan. Venäjän ulkoministeriö ilmoitti kesäkuussa 2022 katkaisevansa yhteistyön seuraan.¹¹

Suomalais-venäläinen kulttuurifoorumi toimi keskeytyksettä vuodet 2000–22. Foorumilla oli korkea profiili, sillä se pohjautui Suomen ja Venäjän hallintojen yhteistyöhön. Tapahtumassa kuultiin vuosittain tervehdykset maiden presidenteiltä. Toimintaa rahoitettiin sekä Suomesta että Venäjältä. Foorumi kokosi vuosittain satoja suomalaisia ja venäläisiä toimijoita yhteen. Nämä edustivat eri aloja kansalaisyhteiskunnan toimijoista eri tasojen hallintojen edustajiin. Välillisesti foorumin kautta syntyi muita kulttuuriyhteyksiä ja konkreettisia yhteishankkeita. Foorumissa työskenteli vuosittain korkeakouluharjoittelijoita ja tulkkeja, jotka käytännössä pääsivät käyttämään venäjän kieltä ja näkemään läheltä Venäjä-yhteistyötä.

Myös tämän katsauksen kirjoittajan ensimmäinen oman alan työkokemus oli korkeakouluharjoittelu Tverin foorumissa 2007. Olen työskennellyt Suomi–Venäjä-seurassa pysyvästi vuodesta 2009 ja päässyt seuraamaan foorumin toteutusta lähietäisyydeltä myöhemminkin. Koska

Kuva 1. Kultforum-logo.

katson kulttuurifoorumia väistämättä myös järjestäjänäkökulmasta, keskityn tässä katsauksessa foorumitoiminnan kuvaamiseen. Jätän foorumin merkityksen sekä mahdollisen kulttuurivaikuttamisen arvioinnin muiden tehtäväksi.

Kulttuurifoorumin aineistot

Foorumin vaiheita voi tarkastella opetus- ja kulttuuriministeriön foorumia koskevien julkisten päätösasiakirjojen kautta sekä Suomi–Venäjä-seuran sähköisten ja paperisten aineistojen kautta, jotka seuralla on sen omilta foorumin toteutusvuosilta 2005–2022. Tässä katsauksessa käytetään erityisesti foorumin pääohjelmia ja koontitilastoja.¹² Lisäksi hyödynnetään 1.11.2022 julkaistua, tutkimusyhtiö Innolinkin toteuttamaa selvitystä, joka tarkasteli suomalaisten näkemyksiä kulttuuriyhteistyöhön Venäjän kanssa jatkossa.¹³ Toistaiseksi (31.12.2024 asti) toiminnassa on nettisivunsa kultforum.org, joka on siinä tilassa, johon se maaliskuussa 2022 jäi. Sivusto uudistettiin vuonna 2020, ja sivustolle on tuotu aineistot vuodesta 2019 alkaen.

Seurassa on myös muuta luonteeltaan julkista kulttuurifoorumin toteutukseen liittyvää sähköistä aineistoa, kuten neuvotteluluetteloita, teemaseminaarien ohjelmia, vuosiraportteja ja puheita. Foorumi oli luonteeltaan kaksikielinen, joten ohjelmat ja neuvotteluaiakataulut käännettiin aina myös venäjäksi. Osallistujaluettelot olivat tapahtumavuosiin julkisesti saatavilla ja jaettu foorumiosallistujille, joten myös osallistujatietoja voidaan pitää pääosin avoimena tietona. Foorumin viimeisen tietosuojaselosteen mukaan osallistujien yhteystietoja säilytetään 25 vuotta tapahtuman jälkeen, ja organisaatioiden tietoja tämänkin jälkeen tutkimuskäyttöä varten.¹⁴

Kuva 2. Avajaiset Saranskissa 2011. Kuva: Riku Savonen

Opetusministeriö vastasi toteutuksesta vuosina 2000–2004 sekä foorumiyhteistyöryhmien työskentelystä myöhemminkin. Näiden materiaalien avoimuus määrittyi ministeriön käytänteiden mukaan. Työryhmien kokoonpanoja ja muita foorumiin liittyviä päätöksiä on julkisesti löydettävissä opetus- ja kulttuuriministeriön sivuilla.

Foorumin vaiheet

Suomen opetusministeriö päätti 18.6.1999 perustaa foorumityöryhmän ”valmistelevaan vuonna 2000 Suomessa järjestettävää ensimmäistä maiden välistä kulttuurifoorumia sekä toimimaan seuraavia foorumeita valmistelevana työryhmänä.”¹⁵

Alkuvuosina opetusministeriö toimi itse foorumin valmistelijana ja toteuttajana. Suomi–Venäjä-seura oli kuitenkin alusta mukana yhteistyössä ja osallistui jo vuoden 2000 foorumissa myös rahoitukseen osana valtionapuaan. Vuonna 2004 seuralle palkattiin tehtävää varten työntekijä ja lisäksi foorumityötä tekemään valittiin korkeakouluharjoittelijoita. Vuodesta 2005 foorumi siirtyi virallisesti Seuran vastuulle.¹⁶

Ministeriö kävi ensimmäiset neuvottelut foorumista varakulttuuriministeri Natalia Leontjevan kanssa toukokuussa 1999. Venäjällä foorumin työryhmänä toimi alkuun Luoteis-Venäjän Assosiaation kulttuuriasioita hoitava komitea ja pääkoordinaattori toimi Novgorodissa.¹⁷ Venäjällä foorumin merkitys kasvoi koko ajan, mikä näkyy foorumin vaiheittaisessa maantieteellisessä laajenemisessa Luoteis-Venäjältä koko Venäjän kattavaksi. Viimeiseen foorumiin tuli hanke-ehdotuksia jo 52 Venäjän subjektista, mukaan lukien itäisimmät ja eteläisimmät osat.¹⁸ Merkityksen kasvu näkyy myös siinä, että Venäjän kulttuuriministeriön järjestelyvastuu kasvoi vuosien kuluessa.¹⁹ Loppuvuosina varakulttuuriministeri Alla Manilova oli näkyvässä roolissa foorumin venäläisenä keulahahmona.

Viimeinen paikan päällä järjestetty foorumi pidettiin Tulassa vuonna 2019. Koronapandemian alkaessa foorumi jouduttiin siirtämään virtuaalimuotoon vuosina 2020–2021, mikä toisaalta edisti foorumin digitalisoitumista esimerkiksi neuvottelujen siirtyessä virtuaalisiksi. Toiminta keskeytettiin suomalaisen osapuolen aloitteesta 28.2.2024. Keskeytystiedotteessa todettiin: ”Kulttuurifoorumin suomalainen pääjärjestäjä Suomi-Venäjä-seura yhtyy Suomen valtiojohtoon kantaan ja tuomitsee Venäjän sotatoimet Ukrainassa. Opetus- ja kulttuuriministeriö ja Suomi-Venäjä-seura ovat päättäneet, että kulttuurifoorumin käynnissä olevat valmistelut keskeytetään ja seuraavaa Lahdessa 7.–8.10.2022 pidettäväksi suunniteltua foorumitapahtumaa siirretään.”²⁰ Teknisesti foorumitoimintaa ei siis virallisesti ole päätetty, mutta keskeytys vaikuttaa pysyvältä.

Foorumien sisältö

Kulttuurifoorumi koostui olemassaolonsa ajan samoista pääkomponenteista, jotka olivat partnerihaku sekä loppuvuonna järjestetty foorumitapahtuma.

Partnerihaussa suomalaiset ja venäläiset toimijat tekivät vuorovuosin avoimia yhteistyöehdotuksia. Vuorossa oli sen maan toimijat, jossa foorumitapahtuma kyseisenä vuonna järjestettiin. Kun hanke-ehdotukset oli alkuvuonna saatu, ne käännettiin (suomi/venäjä) ja levitettiin toisen maan toimijoille, jotka vastasivat haluamiinsa ehdotuksiin. Muodostuneet parit kutsuttiin neuvottelevaan foorumitapahtumaan. Neuvotteluja oli vuosittain satoja ja erityisesti venäläisten ehdotusten määrä kasvoi koko ajan.

Kuva 3. Virtuaalifoorumi 2021. Venäjän studio Rjazan. Kuva: Riku Savonen

Vuodesta 2010 alkaen foorumihankkeiden oli mahdollista hakea starttirahaa. Ensimmäisenä vuonna suomalaisille toimijoille jaettiin yhteensä 10 000 euroa ja venäläisille 500 000 ruplaa.²¹ Summia kasvatettiin, ja loppuvaiheessa suomalaisille toimijoille jaettiin jo 50 000 euroa. Suomen starttirahoitus tuli opetus- ja kulttuuriministeriötä, joskin ministeriö delegoi sen myöhemmässä vaiheessa Suomi–Venäjä-seuralle. Venäjän toimijoille starttiraha tuli Venäjän kulttuuriministeriöltä. Avustuksissa oli aikataulullinen epäsymmetria, sillä Venäjän starttirahat tuli käyttää jo kuluvan vuoden aikana (käytännössä marras-joulukuu), kun taas Suomessa se kohdentui seuraavaan vuoteen.

Foorumitapahtuma järjestettiin syys-lokakuussa sisältäen kaikille yhteisen pääohjelman, partnerineuvottelut sekä alakohtaiset teemaseminaarit. Foorumissa oli vuosittain löyhä paikallisista vahvuuksista nouseva pääteema. Neuvottelijoille oli tarjolla myös rahoitusneuvontaa. Ohjelma oli avointa osallistujille, mutta huomionarvoista on, että foorumiin pääsi vain ennakoilmoittautuneet ja osallistujamäärää oli rajattu tilojen ja budjetin mukaan. Viimeisinä vuosina virtuaalisuus mahdollisti sen, että ohjelman avoimuus kasvoi.

Onnistumista arvioi ja tulevaisuudesta päätti foorumin aikana kokoontunut maiden yhteinen foorumityöryhmä. Molemmissa maissa oli oma foorumityöryhmänsä, joka kokoontui vähintään kerran vuodessa päättämään oman toiminnan linjoista. Työryhmät olivat suuria: loppuvaiheessa Suomen kokoonpanoon kuului puheenjohtajana tiede- ja kulttuuriministeri sekä jäseniä opetus- ja kulttuuriministeriöstä, Taiteen edistämiskeskuksista, työ- ja elinkeinoministeriöstä, ulkoministeriön Itä-osastolta, Suomi–Venäjä-seurasta, sekä kaikista ELY-keskuksista ja osa aluehallintoviranomaisia.²²

Venäjän foorumityöryhmää johti kulttuuriministeriön varaministeri, muuta kulttuuriministeriön ja ulkoministeriön edustusta, 18 Luoteis- ja Keski-Venäjän subjektin kulttuuriministerit ja Venäjän Kulttuurisäätiön johtaja.²³

Rahoituksen pääsääntönä oli, että suomalaiset maksavat omat kulunsa ja venäläiset omansa. Toteutusbudjetti vaihteli vuosittain tapahtumapaikan ja sisällön mukaan. Esimerkiksi vuoden 2012 Joensuun foorumin Suomen kulut olivat reilut 100 000 €, sisältäen valmistelutyön ja tapahtuman. Venäjällä järjestetyissä tapahtumissa Suomen vastuu oli yleensä pienempi. Avustuksen haki vuosittain Suomi–Venäjä-seura Suomen opetus- ja kulttuuriministeriöstä Taiteen ja kulttuurin Venäjä-ohjelmasta. Kokonaisuutenaan toteutukseen ja starttirahoihin suomalaista rahoitusta käytettiin vuosina 2000–2022 joitakin miljoonia euroja. Lisäksi Venäjä siis rahoitti tapahtumia omalta osaltaan. Tämän lisäksi jokainen tapahtuman osallistuja on maksanut omat matkansa ja osallistumismaksun.

Lopuksi

Edellä on lyhyesti esitelty Suomalais-venäläisen kulttuurifoorumin vaiheet. Katsaus ei ota kantaa, onko foorumia pyritty käyttämään kulttuurivaikuttamisen kanavana, ja jos olisi, onko sillä ollut vaikutusta. Ei kuitenkaan ole poissuljettua, etteikö kulttuurifoorumin laajuus, jatkuvuus ja keskeisyys osana valtioiden kulttuuripolitiikkaa olisi voinut tarjota tällaista mahdollisuutta. Teoriassa erilaisia vaikuttamispyrkimyksiä olisi voinut tapahtua molempiin suuntiin ja eri vaiheissa foorumin historiaa. Suomalainen osapuoli on selvästi ollut aktiivinen foorumin syntyvaiheissa. Venäjällä puolestaan foorumin näkyvyys ja maantieteellinen kattavuus kasvoivat koko ajan loppua kohti. Foorumin lopetuspäätös tuli suomalaisen osapuolen yksipuolisesta aloitteesta, joten varmuudella ei tiedetä, olisiko foorumi voinut jatkua venäläisestä näkökulmasta.

79

Kulttuurifoorumia voidaan tutkia eri näkökulmista. Ohjelmien avulla voidaan tarkastella, mitä aiheita foorumissa oli kulloinkin esillä. Esimerkiksi Kajaanin 2006 foorumissa EU-näkökulma on ollut vielä pääteematasolla mukana. Ohjelmia tutkimalla voidaan selvittää, onko näkökulma siirtynyt myöhemmin enemmän kahdenväliseen yhteistyöhön.

Osallistujalistoja ja hankeneuvotteluja analysoimalla voidaan tutkia, mistä osallistujat ovat tulleet ja minkä kulttuurin aloja on ollut mukana? Millainen on ollut osallistujien vaihtuvuus? Ovatko osallistujissa painottuneet ruohonjuuritason toimijat vai virkamiehet? Ovatko neuvottelut johtaneet hankkeisiin? Millaista on ollut medianäkyvyys?

Suomalaisesta näkökulmasta voi olla hyödyllistä tarkastella, miten maailmanpoliittiset tai Venäjän sisäiset muutokset ovat vaikuttaneet foorumiin. Näennäisesti ohjelmatasolla ei näy merkkejä esimerkiksi Krimin miehityksen 2014 vaikutuksesta yhteistyöhön. Kuitenkin suomalaisella tasolla keskustelua asiasta on käyty jo tuolloin. Venäläisten ja suomalaisten erilaiset tulokulmat ovat luettavissa esimerkiksi varakulttuuriministeri Alla Manilovan haastattelusta YLE:lle vuodelta 2015.²⁴ Myös Suomi–Venäjä-Seuran kannanotoista 11.3.2014 ja 29.11.2014 voi nähdä huolen tilanteesta ja ainakin rivien välissä olevaa kritiikkiä Venäjälle. Samalla kuitenkin todetaan, että kansalais- ja kulttuuritason yhteistyötä koetaan tarpeelliseksi jatkaa.²⁵ Kahdeksan vuoden kuluttua Venäjän hyökätessä Ukrainaan reagointi oli jo toisenlainen, ja päätökset toiminnan keskeyttämisestä syntyivät Suomessa nopeasti. Syksyllä 2022 toteutettu suomalaisille kulttuuri-toimijoille toteutettu FinRusFuture-selvitys osoittaa, että laajoja näkymiä kulttuuriyhteistyön jatkumiselle ei Suomessa nähdä olevan ennen Ukrainan tilanteen ratkeamista.²⁶

Kulttuurin positiivinen merkitys, mahdollisuus Venäjän muutokseen kulttuurin kautta ja Suomen aktiivinen toimijuus 1980–1990-lukujen muutoksissa ovat mahdollisesti vaikuttaneet siihen, että kulttuuriyhteistyön tärkeyttä Suomen ja Venäjän välisessä yhteistyössä korostettiin aina 2020-luvulle asti. Vielä Venäjän hyökkäyksen jälkeenkin on kuultu puheenvuoroja, että kulttuuriyhteistyön pitäisi pysyä pakotteiden ulkopuolella, koska se pitää yllä Venäjä-tuntemusta ja tukee venäläistä kansalaisyhteiskuntaa. Suomalais-venäläinen kulttuurifoorumi oli yksi keskeinen kulttuurivaihdon muoto vuosina 2000–2022, jonka laajan aineiston tarkempi analysointi eri näkökulmista voi tulevaisuudessa tuoda lisävalaistusta suomalais-venäläisen kulttuuriyhteistyön luonteeseen ja sen muuttumiseen tarkasteluajankohtana.

- ¹ Anne Kuorsalo, ”Venäjän kulttuuri-imperialismi odottaa tutkimusta”, *Maanpuolustus*, 21.9.2023, <https://www.maanpuolustus-lehti.fi/venajan-kulttuuri-imperialismi-odottaa-tutkimusta/>
- ² Simo Mikkonen, ”Te olette valloittaneet meidät!” — *Taide Suomen ja Neuvostoliiton subteissa 1944-1960*, SKS, 2019 ja Simo Mikkonen, Kylmä sota osoitti kulttuuriyhteyksien merkityksen totalitarismin vastustamisessa – siksi Venäjän pakotteet tulisi rajata politiikan ja talouden piiriin, Jyväskylän yliopisto, 5.4.2022 <https://www.mustread.fi/artikkelit/kylma-sota-osoitti-kulttuuriyhteyksien-merkityksen-totalitarismin-vastustamisessa-siksi-venajan-pakotteet-tulisi-rajata-politiikan-ja-talouden-piiriin/>
- ³ Suomen tasavallan hallituksen ja Venäjän federaation hallituksen välinen SOPIMUS yhteistyöstä kulttuurin, opetuksen ja tutkimuksen alalla, Valtiosopimus 100/1992, 12.11.1992, <https://www.finlex.fi/fi/sopimukset/sopsteksti/1992/19920100>
- ⁴ toim. Tuomas Forsberg & Sirke Mäkinen, *Russia's Cultural Statecraft*, London: Routledge, 2021, <https://doi.org/10.4324/9781003141785>
- ⁵ Pia Koivunen, Kun megatapahtumat saapuivat Venäjälle 28.10.2021, *30 vuotta Neuvostoliiton hajoamisesta-juttusarja*, <https://politiikasta.fi/kun-megatapahtumat-saapuivat-venajalle/>
- ⁶ Esim. Pia Koivunen&Simo Mikkonen, Kulttuuridiplomatian näkökulma kylmään sotaan, *Historiallinen Aikakauskirja* 120:2 2022, s. 133-140. https://www.historiallinenaikakauskirja.fi/wp-content/uploads/2022/06/HAik_2_2022_teemajohdanto.pdf
- ⁷ Mikkelin musiikkijuhlat, Mariinski-teatterin orkesteri ei esiinny Mikkelin musiikkijuhlilla kesällä 2022, 1.3.2022, <https://mikkeli.fi/2022/03/01/mariinski-teatterin-orkesteri-ei-esiinny-mikkelin-musiikkijuhlilla-kesalla-2022/>
- ⁸ Arja Puukko, *Kuntien ja maakantien liittojen Venäjä-yhteistyö*, Kuntaliitto, 2015 <https://www.kuntaliitto.fi/sites/default/files/media/file/Ven%C3%A4j%C3%A4-kyselyn%20raportti%20liitteineen%20%282%29.pdf>
- ⁹ ”Työryhmä linjaamaan ja koordinoimaan Taiteen ja kulttuurin Venäjä-ohjelman toimeenpanoa”-hanke, opetus- ja kulttuuriministeriö, 13.10.2005, <https://okm.fi/hanke?tunnus=OPM098:00/2005>
- ¹⁰ Erityisavustukset taiteen ja kulttuurin Venäjä-ohjelman hankkeisiin, opetus- ja kulttuuriministeriö 2021, <https://okm.fi/-/taiteen-ja-kulttuurin-venaja-ohjelman-erityisavustukset>
- ¹¹ Riku Savonen, ”Suomi–Venäjä-seura. Miten Venäjä-yhteistyö katkesi?”, 25.10.2023, <https://suomivenajaseura.fi/suomi-venaja-seura-nyt-miten-yhteistyö-venajan-kanssa-katkesi/>
- ¹² Kulttuurifoorumin pääohjelmat 2003–21 sekä koontilasto 2000–2021. Suomi–Venäjä-seura <https://suomivenajaseura.fi/kulttuurifoorumi/>
- ¹³ #FinRusFuture - Selvitys Venäjä-kulttuuriyhteistyön jatkonäkymistä 1.11.2022, Suomi–Venäjä-seura, <https://suomivenajaseura.fi/finrusfuture/>
- ¹⁴ Kulttuurifoorumin tietosuojaseloste 2021, Suomi -Venäjä-seura, <https://kultforum.org/fi/tietosuojaseloste>
- ¹⁵ Suomalais-venäläisen kulttuurifoorumitoiminnan toimintaa valmisteleva työryhmä, opetusministeriön päätös, 18.6.1999, <https://okm.fi/hanke?tunnus=OPM0027:00/21/99/2000>
- ¹⁶ Suomalainen foorumi-työryhmä ohjaamaan Suomalais-venäläistä kulttuurifoorumitoimintaa -asettämispäätös, *Suomalainen foorumi-työryhmä* - hanke, opetus- ja kulttuuriministeriö 6.6. 2005 <https://okm.fi/hanke?tunnus=OPM065:00/2005>
- ¹⁷ Suomalais-venäläinen kulttuurifoorumitoiminta vuonna 2000, vuosiraportti, opetusministeriö 9.2.2001 <https://okm.fi/hanke?tunnus=OPM0027:00/21/99/2000>
- ¹⁸ Suomalais-venäläisen kulttuurifoorumin loppuraportti 2021, Suomi–Venäjä-seura, <https://suomivenajaseura.fi/kulttuurifoorumi/>
- ¹⁹ Kulttuurifoorumin pääohjelma 2011. Suomi–Venäjä-seura, <https://suomivenajaseura.fi/kulttuurifoorumi/>
- ²⁰ Kulttuurifoorumin valmistelut keskeytetään. Tiedote kulttuurifoorumin toimijoille 1.3.2022, Kulttuurifoorumin verkkosivut, <https://kultforum.org/index.php/fi/kulttuurifoorumin-valmistelut-keskeytetään>
- ²¹ Kirje Hämeenlinnan kulttuurifoorumiin 2010 osallistuneille kulttuurifoorumipartnereille. Starttiraha uusille kulttuurifoorumihankkeille on edennyt hakuvaiheeseen, kirje 27.1.2011, Suomi–Venäjä-seuran arkisto
- ²² Suomalainen foorumityöryhmä 2022. <https://kultforum.org/fi/suomalainen-foorumityoryhma>
- ²³ Venäläinen foorumityöryhmä 2022. <https://kultforum.org/fi/venalainen-foorumityoryhma>
- ²⁴ Erkkä Mikkonen, ”Suomi ja Venäjä pitävät politiikan poissa kulttuurin alalta”, Yle, 1.4.2015, <https://yle.fi/aihe/artikkeli/2015/04/01/suomi-ja-venaja-pitavat-politiikan-poissa-kulttuurin-alalta>
- ²⁵ Kannanotto: ”Ukrainan kriisin häviöitä ovat ihmiset Ukrainassa, Venäjällä ja muualla Euroopassa”, Suomi–Venäjä-seura, 11.3.2014 sekä Kannanotto ”Vuoropuhelua tiivistettävä”, Suomi–Venäjä-seura, <https://suomivenajaseura.fi/kannanotot-2014/>
- ²⁶ FinRusFuture, 2022